

УДК 070.48:004.738.5

Ольга Полумисна**ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ В ПУБЛІКАЦІЯХ
ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ «УКРАЇНСЬКА ПРАВДА»**

У статті досліджується феномен прецедентності, що ґрунтується на загальних фонових знаннях носіїв національно-культурного менталітету, аналізуються особливості використання журналістами прецедентних феноменів у медіа-текстах Інтернет-видання «Українська правда», розглядаються питання щодо емоційного навантаження, що несуть прецедентні феномени у журналістських текстах.

Ключові слова: *інтертекстуальність, прецедентні феномени, прецедентний текст, прецедентне висловлювання, прецедентне ім'я, прецедентна ситуація.*

В статье исследуется феномен прецедентности, что основывается на общих фоновых знаниях носителей национально-культурного менталитета, анализируются особенности использования журналистами прецедентных феноменов в медиа-текстах Интернет-издания «Украинская правда», рассматриваются вопросы об эмоциональной нагрузке, что несут прецедентные феномены в журналистских текстах.

Ключевые слова: *интертекстуальность, прецедентные феномены, прецедентный текст, прецедентное высказывание, прецедентное имя, прецедентная ситуация.*

*The article deals with the phenomenon of precedence that is based on the common background knowledge of national-cultural mentality's carriers, the peculiarities of modern journals wage of precedent phenomena in media-texts of internet-publisher *Ukrainiiska Pravda* and problems of emotional pressure of precedent phenomenon of journal texts are studied.*

Key words: *intertextuality, precedent phenomena, precedent text, precedent expression, precedent name, precedent situation.*

На сьогоднішній день збільшення ролі інформаційних потоків в сучасному суспільстві сприяє постійному пошуку журналістами нових ефективних засобів впливу на аудиторію, змушуючи їх звертатись до таких сфер життя, як історія, література, музика, кінематограф, що

зумовлює взаємопроникнення текстів і виявляється у запозиченні окремих рис або фрагментів інших відомих текстів. Саме це явище дало підстави для застосування теорії інтертекстуальності не лише до художнього тексту, а й до медіатексту, і на сьогодні потребує більш детального вивчення.

Якщо раніше головним засобом експресивно-емоційної виразності текстів слугували метафори, то зараз, на думку Ю. Караулова, В. Красних, С. Сметаніної, головна перевага надається використанню «чужого» слова. Особливо цей стилістичний прийом активно освоюється пресою і є популярним у медійному тексті, про що, за словами С. Серебрової, свідчить ступінь частоти цитування з різних джерел [12, 5].

Увагу привертає присутність в одному тексті елементів інших текстів, серед яких актуальними є прецедентні феномени (ПФ), відомі у лінгвістиці ще як прецедентні тексти. Це поняття ввів у вжиток Ю. Караулов, визначивши їх як тексти, «значущі для особистості в пізнавальному та емоційному відношенні, мають надособистісний характер, тобто добре відомі широкому оточенню даної особистості» [4, 216]. Феномен прецедентності ґрунтується на загальних фонісних знаннях учасників комунікації, і ці знання, за визначенням В. Красних, можуть бути соціальними, культурними, мовними, «за прецедентним феноменом завжди стоїть певне уявлення про нього, спільне і обов'язкове для всіх носіїв того чи іншого національно-культурного менталітету, або інваріант його сприйняття, який і робить всі апеляції до прецедентного феномену прозорими, зрозумілими, конотаційно забарвленими» [6, 170]. В. Дороз називає їх знаннями про навколишній світ у різноманітні його виявлення, про різні предмети і їх взаємозв'язок, що притаманні носіям певної національної спільноти і пов'язані з базовими елементами рідної культури, які ще називають стереотипними [2, 6].

ПФ є одними з тих засобів, які не лише відображають національні стереотипи у сприйнятті людей, а й дозволяють швидко, лаконічно та емоційно впливати на читача, маніпулювати ним. Тож слушною є думка Т. Космеди, що прецедентні тексти допомагають формувати громадську думку про явища, події, факти навколишнього світу [5, 200–201].

Прецедентні феномени в дискурсі засобів масової інформації вже ставали об'єктом досліджень в працях Л. Дідун [1], І. Захаренко [3],

О. Назаренко [12], С. Серебрової [15], С. Сметаніної [16] та багатьох інших.

Система прецедентних феноменів, за словами С. Сметаніної, не є замкненою і постійно поповнюється. У такій ситуації тексти культури можуть збільшувати колективний когнітивний простір, набуваючи ознак прецедентності. І саме масова комунікація сприяє введенню в поле прецедентності нових текстів [13, 116–117]. Підтвердженням тому є і медіатексти на сайті Інтернет-видання «Українська правда».

Отже, *об'єктом* даного дослідження послужили прецедентні феномени у публікаціях Інтернет-видання «Українська правда», що розглядаються з погляду насиченості фоновими знаннями.

Аналіз прецедентних феноменів в публікаціях «Української правди» буде проводитися у відповідності з класифікацією, запропонованою В. Красних, Д. Гудковим, І. Захаренко та Д. Багаєвою, яка найбільш повно відповідає своєрідності засобів вираження прецедентних феноменів [9, 62]. Ці мовознавці виділяють чотири типи ПФ: прецедентні тексти, прецедентні імена, прецедентні ситуації та прецедентні висловлювання, головним завданням яких є збирання і передача культурної інформації.

Прецедентний текст (ПТ) — завершений і самодостатній продукт мовно-мисленнєвої діяльності, відомий твір, актуалізований в інших текстах, повернення до якого кероване лінгвокогнітивними механізмами інтертекстуальності; ПТ добре відомий будь-якому представнику національно-лінгво-культурного співтовариства. До ПТ належать твори художньої літератури, тексти пісень, реклами, анекдотів та ін. [6, 172].

До числа прецедентних текстів, що використовуються в публікаціях «Української правди», можна віднести:

- **назви творів художньої літератури**, які вводяться у простір авторського тексту («Коли в липні Олег сказав свою сакраментальну фразу на горі Яворина, що країною керує москальсько-жидівська мафія, і суспільство поділилося на тих, які категорично цього не сприйняли, і виявляється незначна кількість тих, які це підтримали, я зрозуміла, що я живу в *«странном мире»*, де люди не вміють гідно реагувати на правду» (Українська правда. — 2013. — 18 січня). Це прецедентний текст, який відсилає нас до відомого фантастичного твору О. Шалімова «Странный мир», з героями якого відбувалися дивні речі».

- **тексти пісень:** «Тігіпко — Колесніченку: *«Ты мне брат или не брат?»* (Українська правда. — 2012. — 24 грудня). Також до прецедентного тексту можна віднести перші слова гімну Радянського союзу: *«Ще кілька років і ностальгуючі за «Союзом нерушимим» остаточно маргіналізуються, причому звинувачувати у цьому можна буде хіба неблаганні закони природи»* (Українська правда. — 2013. — 16 січня).

- **рядки із творів українських, російських та зарубіжних авторів:** «Як там у Шевченка: *«Ми просто йшли, у нас нема й зерна неправди за собою»* (Українська правда. — 2013. — 18 січня).

- **тексти кінематографу:** Демонструючи діалог українських політиків із західними, автор статті М. Коломис змушує згадати булгаківське *«Собаче серце»*, де під час вечері Шариков веде розмову з професором Преображенським: *«От усе у вас як на параді, — бідкається Шариков, — серветку — туди, галстук — сюди та «вибачте» та «прошу-мерсі», а так, щоби по-справжньому, так ні. Мучите себе, як при царському режимі! «А по-справжньому то як, дозвольте поцікавитися?», — перепитав професор. Шариков нічого не відповів, натомість підняв чарку, гучно виголосивши: «Бажаю, аби усі!»* (Українська правда. — 2013. — 16 січня).

- **тексти реклами, різних гасел:** «З тріском пролетіла широко розрекламована *«Україна — вперед!»* (Українська правда. — 2013. — 16 січня). Гасло, яке застосовувалось в період передвиборчої кампанії Н. Королевської, і за короткий час стало популярним і, відповідно, прецедентним.

Прецедентні імена (ПІ) — це власні імена, які пов'язані або з відомим текстом, що відноситься до прецедентних, або з ситуацією, що відома носіям мови й виступає як прецедентна. Прецедентне ім'я має, за І. Захаренком, певну структуру, основу якої складають диференційні ознаки (характеристика предмета за рисами характеру або за зовнішнім виглядом), а периферію — атрибути (деталі одягу або зовнішності, які належать денотату і за якими можна впізнати «денотат») [3, 89–90].

Значну групу серед прецедентних феноменів складають прецедентні імена та прізвиська реальних осіб. Так, у реченні *«Звісно, «офіційна» Україна епохи «чево ізволіте» Януковича на все це мовчки спостерігала, адже виконувала відведену їй кремлівським хазяїном роль»*

(Українська правда. — 2014. — 19 червня) І. Крулько обігрує прецедентну ситуацію періоду правління В. Януковича, коли прибічники колишнього президента виконували всі забаганки свого господаря. У цьому реченні автор вживає прецедентне ім'я/прізвище «*кремлівський хазяїн*», що набуває у цьому контексті негативного іронічного звучання. Або «Поза парламентом говоріть хоч мовою інопланетян, а тут, в законодавчому залі, — прошу дуже... це ж не іспит на відділення української філології, зрештою, депутат — не конче *Ціцерон*» (Українська правда. — 2012. — 24 грудня).

На дещо провокаційне питання щодо членства І. Фаріон в КПРС вона відповідає: «*Хай ще напишуть, що я внучка Геббельса і двоюрідна сестра Бен Ладена*» (Українська правда. — 2013. — 18 січня). Ці імена є прецедентними: перше з них характеризує людину, яка в свій час відзначалася жорстокістю, навмисним перекручуванням фактів, а друге прецедентне ім'я — Усама бін Ладен, відомий у світі терорист, що взяв на себе відповідальність за теракти 11 вересня 2001 року в США. Звертаючись до ПІ, І. Фаріон намагається вказати на абсурдність інформації, яка з'явилася щодо неї в ЗМІ.

Використовуються прецедентні імена, що пояснюють прецедентну ситуацію: «*Це треба, щоб збагнути, чому сьогодні у нас в парламенті сидять Колесніченки і Альонушки Бондаренко*» (Українська правда. — 2013. — 18 січня). Мова йде про депутатів, які підтримали закон про основи державної мовної політики. Звернення до ПІ в даному випадку пов'язане із вказуванням на певну ПС, а саме на ситуацію запровадження В. Колесніченком та О. Бондаренко скандального мовного законопроекту, який викликав невдоволення з боку населення, та, незважаючи на це, був затверджений.

Атрибутами, як було зазначено вище, називаємо те, що тісно пов'язане з означуванням ПІ, але не є необхідним для його сигніфікації. У реченні «*Бо меч справедливості* за вкрадені українські — і ніякі інші — народні багатства (у тому числі і замах на крадіжку мови) уже ні-ні — та й нагадує про своє існування» (Українська правда. — 2012. — 24 грудня) через атрибут «*меч справедливості*» здійснюється апеляція до прецедентного імені, а саме до царя Соломона або Феміди як справедливих суддів. А через атрибут «*прокрустове ложе*» автор звертається до відомого в давньогрецькій міфології велетня-розбійника Прокруста, який примушував лягати у це ліжко схоплених подорожніх і

тому, хто був довший за це ліжко, нібито обрубував ноги, а в кого вони були коротшими — витягував їх, або, іншими словами, штучна міра, до якої силоміць щось припасовують: «Натомість у *прокрустове ложе* європейських правил специфіка правління Віктора Федоровича ну ніяк не вкладається» (Українська правда. — 2013. — 16 січня).

Прецедентна ситуація (ПС) — це «еталонна», «ідеальна» ситуація, пов'язана з набором конотацій, диференційні ознаки якої входять до когнітивної бази певної лінгвокультурної спільноти [11, 34], актуалізується через прецедентне ім'я або прецедентне висловлювання: «Загалом це — молоді люди, розчаровані цинізмом політичної верхівки, яких, однак, навряд чи тягне назад, за *залізну завісу*» (Українська правда. — 2013. — 16 січня), тобто для людини, яка народилася й проживала в Радянському Союзі, навряд чи є привабливим той час, коли був заборонений виїзд за кордон та ін.

Відомою для українців є ситуація, коли у Харкові було підписано ряд угод з питань перебування Чорноморського флоту Росії на території України: «Парламент ухвалював рішення про ратифікацію *«харківських угод»* у екстремальних умовах» (Українська правда. — 2012. — 11 грудня). «Добре відома ПР вже давно й послідовно намагається своїми політиками в освіті, пам'яті розмити той ідентичнісний субстрат, що ґрунтував *«Помаранчеву революцію»* 2004 року» (Українська правда. — 2012. — 16 жовтня). У даному реченні «Помаранчева революція» — це прецедентне ім'я, що вказує на прецедентну ситуацію, що мала місце в Києві у листопаді 2004 року.

Прецедентне висловлення (ПВ) — репродукований продукт мовно-мисленнєвої діяльності; що становить завершену й самодостатню одиницю, яка може бути або не бути предикативною; складний знак, сума значень якого не дорівнює його смислу: останній завжди «ширше» простої суми значень [8, 47–48]. До прецедентних висловлювань відносяться цитати з текстів різного характеру, прислів'я та приказки, які ускладнюють смисловий простір певного фрагменту тексту, сприяють процесу інтерпретації.

Цей тип прецедентних феноменів представлений в авторських текстах переважно прислів'ями та приказками: «Є такий класний фразеологізм український *«На похиле дерево кози скачуть»*. Ми не будемо тим похилим деревом, то не будуть на нас скакати кози ні з Європейської унії, ні з Америки, ні з Московії» (Українська правда. —

2013. — 18 січня), «Дуже багато доводиться чути істерики від Кремля про уявне нібито «порушення прав російськомовних в Україні», де їм не просто нічого не загрожує, навпаки, вони почуваються, як «вареник у сметані» (Українська правда. — 2014. — 19 червня), крилатими висловами: «*Всё в информации, глупый!*». Саме такий заголовок має стаття Ю. Шевчука, який перефразував крилатий вислів Джеймза Карвила «*It's the economy, stupid!*» (Українська правда. — 2014. — 10 березня). Вже прецедентним стало висловлення «братня Росія», що має цілком протилежне значення: «Особливо — у «братній» Росії, яка вже давно веде війну проти України» (Українська правда. — 2014. — 19 червня).

Головною, відмітною рисою авторів публікацій «Української правди» є вміння балансувати у виборі прецедентних феноменів таким чином, щоб охопити широке коло цільової аудиторії. А вже кожен читач розкодує прецедентні феномени в залежності від своєї культурної обізнаності, начитаності.

Отже, аналіз публікацій Інтернет-видання «Українська правда» доводить активне й регулярне вживання в медійних текстах прецедентних феноменів як важливої частини національної мовної картини світу, що свідчить про певний культурний рівень, на якому перебуває українське суспільство в той чи інший період свого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дідун Л. Функціонування прецедентних висловлювань у ролі заголовків газетних статей / Л. Дідун // Українська мова у XXI столітті: традиції і новаторство : всеукр. лінгвіст. форум мол. учених, 21–23 квітня 2010 р. : тези доп. — К., 2010. — С. 212–213.
2. Дороз В. Прецедентні феномени — базове ядро стереотипних знань учнів національних спільнот / В. Дороз // Українська мова та література в школі : наук.-метод. журнал. — 2010. — № 1. — С. 6–11.
3. Захаренко И. Прецедентное имя и прецедентное высказывание как символы прецедентных феноменов / И. Захаренко, В. Красных, Д. Гудков, Д. Багаева // Язык, сознание, коммуникация : сб. ст. / ред. В. Красных, А. Изотов. — М. : Филология, 1997. — Вып. 1. — С. 82–103.
4. Караулов Ю. Русский язык и языковая личность / Ю. Караулов. — М. : Наука, 1987. — 261 с.
5. Космеда Т. Комунікативна компетенція Івана Франка : міжкультурні, інтерперсональні, риторичні виміри / Т. Космеда. — Л. : ПАІС, 2006. — 328 с.

6. *Красных В.* «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. Красных. — М. : Гнозис, 2003. — 369 с.
7. *Красных В.* Система прецедентных феноменов в контексте современных исследований / В. Красных // *Язык, сознание, коммуникация* : сб. ст. / Ред. В. Красных, А. Изотов. — М. : Филология, 1997. — Вып. 2. — С. 5–12.
8. *Красных В.* Этнопсихолингвистика и лингвокультурология / В. Красных. — М. : Гнозис, 2002. — 283 с.
9. *Красных В.* Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и в коммуникации / В. Красных, Д. Гудков, И. Захаренко, Д. Багаева // *Вестник МГУ. Сер. 9 : Филология*. — 1997. — № 3. — С. 62–75.
10. *Назаренко О.* Прецедентні феномени в газетних заголовках як актуалізатори чинника адресата / О. Назаренко // *Діалог : Медіа-студії* : зб. наук. праць / ред. кол. : відп. ред. Александров О. В. — О. : Астропринт, 2010. — Вип. 10. — С. 114–123.
11. *Нахимова Е.* Прецедентные имена в массовой коммуникации / Е. Нахимова. — Екатеринбург : УрГПУ, 2007. — 207 с.
12. *Сереброва С.* Интертекстуальность масс-медийных текстов : мода или потребность времени? / С. Сереброва // *Культура речи*. — 2009. — Вып. 13. — С. 325–336.
13. *Сметанина С.* Медиа-текст в системе культуры (динамические процессы в языке и стиле журналистики конца XX века : науч. изд. / С. Сметанина. — СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2002. — 383 с.

Одержана 1.10.2014